

La novel·la *Júlia*, els personatges i els fets del *Petrolio*

*The novel Júlia, the events of the Petrolio revolution,
and those involved*

JORDI TORMO I SANTONJA

Centre Alcoià d'Estudis Històrics i Arqueològics CAEHA, España

jorditormosantonja@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-6612-0258>

Citació: Tormo i Santonja, Jordi (2023). La novel·la *Júlia*, els personatges i els fets del *Petrolio*. *Ítaca. Revista de Filologia*, (14), 121-150. <https://doi.org/10.14198/itaca.24798>

Agraïments: Vull mostrar el meu més sincer agraïment a Miquel Payá Catalá per compartir amb mi la història de Miguel Payá Pérez i Purificación Vilaplana Chinchilla i la seua família, els seus records d'infantesa i per obrir-me les portes del seu arxiu personal. Així mateix he d'agrair a Cristina Dalfó, Ramón Molina, Josep Lluís Santonja, Diego L. Fernández, Lluís Vidal i Victoria Barceló per totes les indicacions rebudes durant el procés de documentació i redacció d'aquest article.

Resum: La primera novel·la d'Isabel-Clara Simó, *Júlia*, ha esdevingut un clàssic de la literatura catalana que enguany compleix quaranta anys. El llibre ha estat reimprès més de quaranta vegades, la darrera en el marc de la col·lecció «Els llibres d'Isabel» de l'editorial Bromera, i ha estat una de les novel·les amb major influència entre lectors i escriptors.

Aquesta investigació ha tingut com a finalitat analitzar la importància i presència dels fets històrics en la novel·la i com l'autora es va enfrontar al fet de treballar-la. Així mateix, s'ha pretès mostrar els lligams principals entre la ficció i la no ficció en el text i descobrir en qui es va basar Simó a l'hora de crear els personatges principals de la novel·la.

La metodologia utilitzada ha sigut variada. D'entrada, s'ha aplicat el Mètode Interpretatiu, desenvolupat a partir de l'anàlisi de les publicacions relatives al *Petrolio* i, especialment, la novel·la *Júlia*, aplicant tècniques inductives i dialèctiques, principalment. A més, cal destacar l'aplicació del Mètode Investigació, és a dir, la implementació de tècniques amb què s'ha procedit a identificar el fet d'estudi, obtenir informació, realitzar entrevistes, localitzar informació i documentació en diferents arxius, etcètera.

Aquest treball és subjecte a una llicència de Reconeixement 4.0

Internacional de Creative Commons (CC BY 4.0)

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

©2023 Jordi Tormo i Santonja

Aquest article analitza, documenta i enquadra l'obra de l'autora alcoiana en el seu marc històric, la revolució internacionalista del *Petrolio* a l'Alcoi del 1873, presenta el procés que va seguir a l'hora de desenvolupar la novel·la i descobreix qui va inspirar els personatges de Júlia i Josep Romeu a l'argument novel·lesc. Aquest darrer és el resultat més destacat del treball, ja que fins el moment es desconeixia aquesta qüestió de què l'autora no va parlar gaire.

El debat principal que pot suscitar aquesta investigació es centra a definir els límits entre la realitat i la ficció i com els fets històrics i els esdeveniments personals i familiars serveixen de base per als autors a l'hora de donar forma als textos literaris. No hi ha cap dubte que la història, com a disciplina, ofereix als creadors una informació rellevant a l'hora de traslladar-la al text de ficció i és per això que moltes vegades és a través d'aquests textos quan esdevé un fet popular. El cas de la novel·la *Júlia* n'és un bon exemple, ja que a partir de les seues pàgines han sigut molts els lectors que han conegut una part important de la història valenciana.

La primera novel·la d'Isabel-Clara Simó és una obra de creació literària de ficció en què els fets històrics estan ben presents. Sense aquests, l'obra no hagués estat possible. Realitat i ficció van de la mà de l'autora en el text.

Paraules clau: història contemporània, història literària, literatura catalana, anarquisme, república, revolució, lliurepensament, *Petrolio*.

Abstract: Isabel-Clara Simó's first novel, *Júlia*, has become a classic in Catalan literature, and this year it turns forty. The book has been reprinted more than forty times, most recently as a part of Bromera's collection "Isabel's books." It continues to be an influential novel to readers and writers alike.

The purpose of the present research is to analyze how the author approached her work on the novel and what the main links were between fiction and non-fiction in her text.

The methodology we used was varied. Initially, we applied the interpretative method, carried out by analyzing publications related to the *Petrolio* revolution and, especially, the novel *Júlia*, utilizing inductive and dialectical techniques, too. Additionally, we should note the use of the research method, that is to say, we implemented techniques to identify the object of study, obtain information, carry out interviews, locate information and documentation in different files, etc.

The present article analyzes, discusses, and frames the work of the author native to Alcoi in its historical framework: the internationalist *Petrolio* revolution that took place there in 1873. We consider the process that the author followed when developing the novel and discover who inspired the characters Júlia and Josep Romeu in the novel. The discovery of the latter being the most

outstanding result of our work, as up to now the issue was unresolved, and the author did not talk much about it.

The main debate that could arise from this research has to do with defining the boundaries between reality and fiction, and how historical facts and personal and family events serve as a basis for authors to shape their literary texts. There is no doubt that history, as a discipline, offers creators relevant information that they can translate to fiction, and this is why it is often through these texts that history becomes popular fact. The case of the novel *Júlia* provides a good example, as many readers have learned about an important part of Valencian history through this book.

Isabel-Clara Simó's first novel is a work of literary fiction, but it presents real historical events; without them, the novel would not have been possible. In the author's text, reality and fiction go hand in hand.

Keywords: *Júlia*, Isabel-Clara Simó, Miguel Payá, Purificación Vilaplana, anarchism, revolution, *Petrolio*.

Rebut: 26/02/2023, **Acceptat:** 24/04/2023

I. INTRODUCCIÓ

Tres commemoracions assenyalades tenen lloc en 2023. Es tracta de tres dates destacades en el calendari i entrelaçades completament entre si, el nexa d'unió de les quals és l'escriptora Isabel-Clara Simó. Enguany es commemoren els 150 anys de la revolució internacionalista i dels fets del *Petrolio* a Alcoi, el 80è aniversari del naixement de l'autora alcoiana i els 40 anys de la publicació de la seua primera novel·la, *Júlia*, en què tracta aquest episodi històric.

Els fets del *Petrolio* narren els incidents ocorreguts a Alcoi arran de la revolució internacionalista del 1873, on la classe desafavorida, els obrers, es va enfrontar a la classe dominant, els industrials, quan es va adonar de la força que podia arribar a tenir. Va ser el moviment anarquista qui va fonamentar les bases de la insurrecció treballadora i, malgrat els importants errors de càlcul, la massa obrera es va alçar en armes i va prendre el control de la ciutat, tot i que els resultats finals no van ser els que desitjaven. Aquest procés es va emmarcar en un moment de tensions polítiques al si de la Primera República, on els federals i els moderats intentaven tenir el control de l'estat.

Ací repassem les causes de l'alçament popular del 1873 i dels fets revolucionaris del *Petrolio*, que van ser la conseqüència directa de la mala gestió que va realitzar el consistori municipal i l'empresariat local davant les demandes dels treballadors. L'anàlisi ens servirà per conèixer les arrels històriques sobre les quals Isabel-Clara Simó va construir el relat novel·lístic de *Júlia* i que altres autors com R. Ortega (1873), R. Coloma (1959), C. Lida (1972), A. Revert (1975) i D. Fernández (2019, 2020, 2021), entre altres, han estudiat des de distints prismes. Ara bé, sens dubte, allò més interessant és la presentació que farem de les figures de Miguel Payá Pérez i Purificación Vilaplana Chinchilla, en qui l'autora es va inspirar a l'hora d'escriure els personatges de Júlia i Josep Romeu.

2. LA REVOLUCIÓ INTERNACIONALISTA I ELS FETS DEL *PETROLIO*

Abans d'analitzar la novel·la *Júlia* cal parar esment al context històric en què l'autora d'Alcoi va emmarcar la narració. Açò ens permet conèixer els fets, els protagonistes i la situació econòmica i social en què se sosté l'argument novel·lístic que va desenvolupar Simó en el llibre.

Els darrers anys del segle XIX van ser temps convulsos políticament i socialment. Entre el 19 i el 27 de setembre de 1868 va tenir lloc la Revolució de 1868, també anomenada *La Gloriosa*, que va suposar l'abdicació de la reina Isabel II i l'inici del Sexenni Democràtic. Durant aquest temps es poden diferenciar dos períodes. Un primer en què es va instaurar la monarquia parlamentària sota el regnat d'Amadeu I de Savoia (1871-1873) i un segon en què es va proclamar la Primera República (1873-1874). Cal destacar també que durant aquests anys van tenir lloc la tercera guerra carlina, l'aixecament cantonal i la guerra dels *Deu Anys*. Amb l'açament del General Arsenio Martínez el 29 de desembre de 1874 la Restauració Borbònica es va iniciar.

Resulta interessant també analitzar el trencament que es va produir al si de la Primera República i que va tenir com a conseqüència l'alçament cantonal. Els republicans federals, anomenats *Intransigents*, van plantar cara als republicans moderats, anomenats *Centristes*, i van prendre el control d'una sèrie de ciutats sublevades. És per això que el 12 de juliol de 1873 es va establir el cantó independent de Cartagena i posteriorment ho van fer Alacant, Múrcia, Sevilla, València i altres municipis. La revolució internacionalista

d'Alcoi, anomenada popularment com els fets del *Petrolio*, coincideix en el temps, però poc té a veure amb el trencament intern republicà, ja que el moviment anarquista i obrer va jugar un paper fonamental a Alcoi. Entre les seues aspiracions no estava l'establiment d'un cantó republicà independent en què el control estigués en mans dels *Intransigents*, sinó un trencament total amb el model establert amb motiu que els treballadors, majoritàriament anarquistes, canviaren la relació de poder entre els industrials i els obrers. És a dir, per als anarquistes tant els monarquics com els republicans tenien el mateix discurs dominant en relació al proletariat i això havia de canviar.

Els fets insurgents que van esdevenir a Alcoi tenien la seua raó de ser en les condicions de semi-esclavitud en què vivien els treballadors, amb jornals miserables, especialment per a les dones i els xiquets molts dels quals començaven a treballar als sis anys, i les llargues jornades que arribaven a les setze hores, amb uns impostos cada vegada majors i unes condicions socials i sanitàries en què l'analfabetisme, la malnutrició i les malalties estaven a l'ordre del dia. Davant d'aquesta situació, els treballadors van decidir organitzar-se i l'any 1869 van crear la primera agrupació obrera sota la denominació de Societat de Teixidors de la Llana i un any després de la celebració del Congrés de l'Associació Internacional del Treball (AIT) a Barcelona l'any 1870 es va constituir a Alcoi la federació local. M. Cerdá (1980) tracta aquesta qüestió en el seu llibre. Estableix que alhora que els republicans van intentar atraure al seu entorn els treballadors, els internacionalistes, de caire anarquista, van disposar cada vegada de major representació a les fàbriques d'Alcoi i de la comarca, fins arribar eixe any als 1.700 afiliats. El 1873, en què tenen lloc els fets del *Petrolio*, es van superar els 2.500 afiliats.

Una fita important va tenir lloc a Còrdova el 3 de gener de 1873. La ciutat va acollir la cloenda del Congrés de la Federació Regional Espanyola de l'AIT, on els internacionalistes van rebutjar les tesis de Marx i es van acceptar les anarquistes de Bakunin com ja s'havia fet un any abans en el congrés celebrat a La Haia. Segons M. Nettleau (1969), en aquest congrés van participar com a delegats de la comissió alcoiana Tomás G. Morago, Vicente Fombuena, Tomás Montava, Rafael Abad, José Botí i Vicente Santonja. Una de les decisions més destacades que van prendre els anarquistes va ser la creació de la Comissió de Correspondència i Estadística que es va instal·lar a Alcoi i que va estar formada pels treballadors i dirigents sindicalistes Severino Albarracín, Miguel Pino, Francisco Tomás i l'alcoià Vicente

Fombuena. Cal destacar que dels assistents a la reunió de Còrdova, Tomás Montava, Vicente Santonja, Rafael Abad i Vicente Fombuena van constituir poc temps després la Junta Revolucionària d'Alcoi a la qual es van afegir Juan Chinchilla, Manuel Moltó, José Bravo i Rafael Sierra, i que juntament amb Severino Albarracín, van estar al capdavant dels fets del *Petrolio*.

Els anarquistes alcoians van convocar una manifestació el 9 de març de 1873 en què més de 10.000 treballadors i treballadores de tots els sectors van recórrer els carrers fins a reunir-se a la Plaça de Bous on tingué lloc l'assemblea on es van determinar les seues reivindicacions: l'augment salarial i la reducció de la jornada de treball. A més, feia setmanes que els treballadors del molí paperer de Facundo Vitoria a Cocentaina estaven en vaga.

A l'àmbit local es va donar la circumstància que l'alcalde republicà, Agustín Albors, pertanyia a la classe benestant. La seua família era propietària de fàbriques de paper i teixits, d'immobles i possessions, concessions administratives i havia fundat una entitat bancària. Tot i que no s'ocupava directament dels negocis, sens dubte se'n beneficiava. És per açò que els membres de la família estaven entre els principals contribuents d'impostos a les arques municipals. L'alcalde Albors havia pres la decisió de dedicar-se plenament a la política primer com a regidor i després com a alcalde i diputat en Corts. Era un republicà d'origen progressista que havia passat a l'àmbit demòcrata i tot seguit al lliberal. La seua posició a mig camí entre la classe benestant i la representació popular com a alcalde, va fer que fos mal vist pels revolucionaris i que no rebés el suport que de segur esperava dels industrials, més aïna sembla que aquests últims el van utilitzar com a mur de contenció dels seus interessos, dels afanys d'unes famílies riques que destacaven també pel seu caràcter endogàmic.

L'alta volada del moviment obrer, tot i que en aquelles hores encara no estava organitzat com calia, va fer que Alcoi es posicionés com un dels principals fronts de mobilització. Ho feren de forma pacífica. A tall d'exemple, davant la possibilitat d'una convocatòria de vaga general, el 7 de juliol va tenir lloc una nova assemblea no autoritzada a la Plaça de Bous, que va estar convocada per la Comissió Federal de l'AIT establerta ja a Alcoi, o siga, l'òrgan central de decisió de l'AIT, i en què van participar més de 6.000 treballadors i treballadores. Ací es van concretar les reivindicacions obreres davant la vaga prevista: incrementar els sous un 20% i reduir la jornada laboral de 12 a 8 hores. Va haver-hi debat. Una part dels treballadors volien

anar a la vaga, alhora que d'altres pensaven que era millor esperar. El posicionament de Severino Albarracín de convocar-la va ser el detonant que ho va accelerar tot. L'alcalde Albors va ser informat de la decisió pels treballadors aquell mateix dia.

L'endemà, 8 de juliol, va tenir lloc la vaga general en què van participar tots els sectors. Els treballadors van aturar la producció de les fàbriques i es van concentrar en els carrers alhora que la Comissió Federal de l'AIT repartia un fullet amb les seues reivindicacions i que també van entregar a l'alcalde quan es van reunir amb ell a l'ajuntament. Li van demanar que actués d'intermediari entre ells i els empresaris amb motiu de millorar les seues condicions laborals. En canvi, aquell matí, l'alcalde va sol·licitar l'enviament urgent de tropes a Alcoi. Es va produir un nou trencament.

Els amos de les fàbriques no van acceptar les demandes dels obrers i aquests es van veure obligats a convocar una nova assemblea a la Plaça de Bous el matí del 9 de juliol. Aquest dia van ser més de 10.000 els treballadors i treballadores que pacíficament van aturar la seua activitat. La principal decisió va ser continuar la vaga general i mobilitzar la massa obrera a una gran concentració davant l'ajuntament per exigir la seua dimissió en ple. Així ho van fer. Una representació de la Junta Revolucionària que componien Tomás Montava, Vicente Santonja, Rafael Abad, Vicente Fombuena, Manuel Moltó, José Bravo, Rafael Sierra, Juan Chinchilla i Severino Albarracín es va reunir de nou amb el republicà Albors aquell matí per demanar-li la dimissió de l'ajuntament. Albors no ho va acceptar i s'aquarterà en el consistori. Cap de les demandes dels treballadors -reducció de jornada de 12 a 8 hores, increment del jornal en un 20% i dimissió del consistori- s'havien aconseguit. Amb l'objecte d'aplacar els ànims que es vivien a la plaça de l'ajuntament, Albors es va dirigir als obrers des del seu despatx, però no ho aconseguí. La guàrdia municipal vigilava la situació des del campanar de l'església de Santa Maria. Estaven armats. Albors va donar un tret en senyal d'avís i els guàrdies van disparar sobre la multitud que allí es concentrava. Fruit dels trets va morir un treballador i quatre van resultar ferits.

Va ser a partir d'aquell moment quan la revolució va prendre força als carrers i tot s'accelerà a causa de la mala gestió que Albors havia fet davant la situació. És el que coneixem com els fets del *Petrolí*. Els obrers van construir barricades i van obstaculitzar el trànsit. També van accedir a les cases d'alguns industrials i es van armar amb les pistoles que tenien. A més, van re-

tenir alguns d'ells. A canvi de la seua llibertat van demanar una suma econòmica com a rescat, amb la qual volien fer front als jornals que els treballadors estaven perdent a causa de la vaga. L'alcalde Albors resistia amb un grup de guàrdies urbans a l'ajuntament. Possiblement, esperava una ajuda dels empresaris que mai es va fer efectiva, alhora que les tropes anaven camí d'Alcoi.

L'endemà, al migdia del 10 de juliol, els insurgents van aconseguir entrar per fi a l'ajuntament. Albors i els seus estaven amagats. Havien aconseguït escapar i refugiar-se a les cases contigües a l'ajuntament a les quals havien accedit la nit anterior després d'haver enderrocat els murs que les separaven de la casa consistorial. En escoltar-los, els revolucionaris van incendiar algunes de les cases utilitzant petroli per fer-los eixir. Van aconseguir arribar on era l'alcalde. El van trobar amagat a les golfes de la vivenda propietat de José Monllor Abad. El van treure al carrer Sant Llorens i la multitud concentrada el va rodejar, disparar i apunyalat. Els obrers el consideraven el causant de no haver assolit les seues reivindicacions. Tot seguit va ser arrastrat pels carrers d'Alcoi fins a l'Hospital Civil. A hores d'ara, les seues restes descansen a la galeria Sant Antoni del cementeri municipal d'Alcoi. El seu epitafi estableix: «Agustín Albors Blanes, ex-diputado a Cortes. Muerto en su puesto de alcalde de esta Ciudad al ocurrir los sucesos de julio de 1873. Sus ensangrentados y mutilados restos se encuentran bajo esta losa».

F. Engels va escriure l'any 1873 sobre els fets del *Petroli* en el seu text «Los bakuninistas en acción. Memoria sobre el levantamiento en España en el verano de 1873». Tot apunta que va ser informat dels fets d'Alcoi pel periodista i activista marxista José Mesa. Escrigué Engels: «No habría habido que lamentar tantas desgracias -dice el informe de la Comisión aliancista- si el alcalde Albors no hubiera engañado al pueblo simulando rendirse». I afegeix: «y el mismo alcalde no habría perecido, como pereció a manos de la población, legítimamente indignada, si no hubiese disparado su revólver a quemarropa contra los que iban a detenerle». Amb ell, el resultat final va ser de 16 morts: l'alcalde Albors, que va ser l'últim en morir; l'empresari, ex-alcalde i familiar seu Pedro Cort; el guàrdia civil Ildefonso Muñoz; els guàrdies municipals Jorge Antolí, Baltasar Blanes, José Rico, Francisco Martínez, Santiago Torregrosa, Francisco Abad i Vicente Cortés; els internacionalistes Gregorio García, Ramón Cervera i Antonio Aracil; el conserge del club carlista José Pascual; el funcionari municipal Carmelo García; i el comercial Agustín Verdú.

La Junta Revolucionària constituïda va dirigir el rumb d'Alcoi durant els tres dies següents fins que el 12 va fugir de la ciutat. Sabien de l'arribada en breu de les tropes. Efectivament, el dia 13 el coronel Velarde i les seues tropes van entrar a la ciutat sense trobar resistència. Havien negociat prèviament un acord de resolució del conflicte amb els insurgents. Tal i com indica D. Fernández (2020), és a partir d'aquell moment quan va començar el procés judicial pels fets del *Petrolio*, en què van ser encausats 289 treballadors després d'haver-ne investigat un total de 711, dels quals pràcticament la meitat van ser acusats formalment de sedició i molts traslladats a peu a la presó del Castell de Santa Bàrbara a Alacant, on en van morir 20 per les condicions inhumanes en què estaven. Es va processar especialment a 13, que van ser considerats els caps dels fets i d'aquests van ser 6 els acusats de la mort d'Albors. El principal inculpat fou Vicent Arques, un xiquet discapacitat de només 12 anys. Cap d'ells havia format part de la Comissió Federal de l'AIT ni de la Junta Revolucionària. No tenien proves, així és que l'any 1887 se'ls va absoldre de tots els càrrecs. També s'inicià a partir ací un temps de repressió que va suposar la il·legalització de l'Associació Internacional dels Treballadors a principis del 1874, quan la Federació Regional Espanyola ja s'havia dissolt.

Malgrat açò, el moviment anarquista va continuar tenint una important alçada a Alcoi. El motiu principal el trobem en què al llarg dels darrers anys s'havia produït un trencament en relació als discursos dominants que va anar més enllà de la discussió sobre el model d'estat, és a dir, Monarquia o República, o sobre quin model de República, o sobre la relació entre la propietat de les fàbriques i els treballadors, sinó que va aparèixer un discurs divergent en relació al dominant en què el moviment lliurepensador va obrir una esclatxa. Com a mostra, al si del lliurepensament, l'espíritisme es va oposar a la religió catòlica i els curanderos i naturistes a la medicina tradicional. Tots tres tenien una forta presència entre els anarquistes i els obrers.

Al temps que a l'àmbit internacional el geògraf i anarquista francès Éli-sée Reclus va publicar llibres com *Història d'una muntanya* (1880) o *L'home i la terra* (1905) i el també geògraf i anarquista rus Piotr Kropotkin obres com *Paraules d'un rebel* (1885) o *Anarcocomunisme: Bases i principis* (1887), els lliurepensadors de major renom de l'àmbit nacional van passar per Alcoi i açò va suposar un impuls important en la ciutat. Tal com apunta J. Grau (2022), hi ha constància de la visita de Nicolás Alonso Marselau l'octubre

de 1872 amb motiu d'impartir una conferència. Ho va fer després de la seua participació en el Congrés de l'AIT celebrat a La Haia un mes abans. Marsel·la havia estat un seminarista catòlic reconvertit en protestant i que va impulsar el moviment internacionalista a Andalusia. Va escriure l'*Evangelio del obrero* que en aquell temps va tenir bona acollida entre els obrers. A més, l'any 1886 va estar a Alcoi, Bartolomé Gabarró, que havia deixat el seu càrrec de clergue a l'Església Catòlica amb motiu de fundar la *Liga Universal Anticlerical de Librepiensadores*. En aquest marc, l'any 1872 es va constituir a Alcoi el *Grupo de Estudios Psicológicos Centro La Paz*, dedicat a les activitats espiritistes, que va ser tot un referent a nivell estatal. Les nombroses informacions publicades sobre el grup en la *Revista de Estudios Psicológicos (Órgano de propaganda y eco del movimiento general espiritista)* els anys 1889, 1893 i 1894 així ho demostren. Cal destacar que algunes de les figures més destacades d'aquest temps les trobarem presents en les distintes corrents del lliurepensament. Com a mostra, el *Centro La Paz* va estar presidit per Juan Chinchilla, que va ser membre de la Junta Revolucionària, juntament amb Albarracín, tal i com ja s'ha indicat.

3. EL COM I EL PER QUÈ DE LA NOVEL·LA JÚLIA

En relació al procés de creació de la novel·la, cal destacar que Isabel-Clara Simó va publicar *Júlia* l'any 1983, quatre després d'haver arribat a les llibreries el seu primer llibre de contes, *És quan miro que hi veig clar*. Com establia en el pròleg, «representava l'exercici més arriscat que mai no havia fet» (Simó: 2003, 5). Amb aquest relat ens va ensenyar que la història dels nostres pobles podia ser novel·lada i amb açò convertir-se en una obra d'art. No és estrany que li dediqués el llibre «A Alcoi».

Preguntada, responia que «els pares m'havien explicat la història d'una jove treballadora que s'havia casat amb l'amo de la fàbrica en què treballava, la família del qual l'havia obligat a esterilitzar-se per acceptar el casament» (Tormo: 2021, 42). Seguint l'estel d'aquesta història, deia que «em vaig documentar llegint llibres i articles sobre els fets del *Petrolio*, malgrat que en aquells anys no hi havia molta informació al respecte» (Tormo: 2020, 146). Un dels llibres que va llegir a l'hora de documentar-se va ser *Anarquistas de ayer y hoy* (1976) en què F. Engels va incloure el seu escrit sobre el *Petrolio* i

al que Simó va fer referència en la novel·la. En un moment donat, hi ha una conversa entre els personatges del vell Aracil i Júlia i aquest li diu: «Engels va dir que era la pitjor manera de fer una revolució». Ara bé, és necessari destacar que la publicació de referència a l'hora de preparar la novel·la va ser *Agustín Albors, entre la libertad y el orden* (1975) d'Antonio Revert, amb la qual va donar forma al personatge de l'alcalde. L'estudi d'aquestes publicacions li van servir a l'autora alcoiana per entendre el moment històric en què van esdevenir els fets del *Petrolio*, i que hem presentat en el punt anterior, així com per a fiançar els fonaments de l'argument novel·líctic. Com a mostra, cal destacar que gràcies al llibre de Revert, l'autora va conèixer l'origen del malnom de l'alcalde Albors, *Pelletes*. Tal i com explica Revert, i introdueix Simó en la novel·la, de menut, un dia que vestia amb pantalons de pell, es va posar a jugar en terra. De tant que es va arrastrar es va fer malbé els pantalons, que se li van fer tot pelletes. Encara hui en dia hi ha qui creu que el malnom li ve per haver perdut la pell mentre era arrastrat pels carrers d'Alcoi una vegada mort.

Simó barreja en el llibre una història inspirada en uns personatges reals duts a la ficció amb la recreació de la revolució internacionalista que va tenir com a conseqüència els fets del *Petrolio*, tenint en compte la informació de què es disposava en els anys en què la va escriure -que era en bona part esbiaixada- i que l'autora va adaptar al fet literari. És per açò que les referències als fets ocorreguts són constants. Estem segurs que Simó mai s'hagués imaginat, com es veurà més endavant, que la família de la jove obrera casada amb l'industrial que va inspirar el personatge de Júlia havia tingut una implicació directa en els fets ocorreguts l'any 1873. Amb tot, cal llegir *Júlia* com allò que és: una novel·la, no un llibre d'història. Simó es pren al llarg del text tota una sèrie de llicències que du a l'argument novel·lesc basant-se en fets històrics que en el llibre queden en alguns casos desdibuixats. Com a mostra, en el llibre estableix que l'alcalde d'Alcoi, Agustín Albors, *Pelletes*, va morir al seu despatx de l'ajuntament, tot i que segons els testimonis dels encausats va ser assassinat en el carrer Sant Llorenç i relata que li tallaren el penis com a símbol de trofeu, si bé alguns altres autors assenyalen que va ser una orella allò que li van desmembrar, però realment no va ser ni una cosa ni l'altra.

Va escriure l'autora a la novel·la:

El juliol del 73 havia molta gana a Alcoi. I el poder és sempre el poder. Si ells diuen demà és festa que és el dia, del que siga, del patró o de la Constitució, del naixement d'un príncep o de dol per la mort d'un rei, tot està bé. Si els obrers diuen, demà no es treballa, perquè passem gana, aleshores això és desordre, això està castigat. Les vagues del 73 foren sonades. La mare deia que hi havia 10.000 obrers en vaga. L'avi Aracil, que devien ser uns 7.000. Es veu que la mare i el pare havien anat a fer barricades, al Cantó Pinyó, i que després anaren a assetjar l'Ajuntament, com tants d'altres.

Simó va treballar en *Júlia* alhora que es dedicava al periodisme, la docència i el relat curt. Va ser Joan Fuster qui la va motivar a fer-ho.

Jo volia exactament això: ser capaç d'escriure una novel·la i fer-la seguint les ordres, o els dissenys, o les lliçons de Fuster. Però volia més coses: uns personatges vius, un llenguatge àgil, un argument interessant, unes reflexions sobre les condicions dels obrers, sobre la condició de les dones, unes amargues constatacions del divorci entre els dirigents federalistes (el que ara serien nacionalistes) i els pobles que hi han confiat, i la funambulesca impossibilitat de canviar de classe ni tan sols venent-nos l'ànima al dimoni —o el cos, que per al cas és el mateix (Simó: 2003, 6).

Fuster escrigué en el seu article «Una excepció: Alcoi», inclòs a les seues *Obres completes III*:

Està per escriure la novel·la de l'Alcoi del trànsit de segle: una espècie de *Mariona Rebull* o d'*El viudo Rius*, encara que fos tan mediocre com aquests relats barcelonins d'Ignasi Agustí, perquè la imatge de la "societat" alcoiana que ens hauria donat tindria un atractiu apassionant.

Quan va tenir el mecanoscrit acabat, el primer títol del qual va ser *Una dama* -vocable que figura sovint en el text del llibre per referir-se a la protagonista-, el va presentar al Premi Ramon Llull, que en aquell moment promovia la família Lara, i va guanyar per unanimitat del jurat. Contràriament, l'esposa de Lara va interpel·lar el resultat. Recorda Simó:

Va dir que una novel·la que acabava amb la frase amb què acabava de cap manera podia ser la guanyadora. I no sols açò, perquè era finalista, però no em van donar ni el premi de consolació. Ara, va vindre

el jurat a casa meua a explicar-me que havia guanyat per unanimitat (Tormo: 2020, 146).

La frase final era: «Catòlica havia de ser!». Tot i açò, la narració es va publicar a La Magrana l'any 1983. La portada de la primera edició ens mostrava una Júlia que s'emmira alhora que una cita ens anunciava que ens trobavem davant «D'una història d'amor i d'odi entre un amo i una obrera en plena revolució industrial valenciana». En canvi, a la portada de la darrera edició ja no cal presentar de què tracta la novel·la. Un quadre modernista acompanya una Júlia pensativa.

Figura 1. Portades de la primera i la darrera edició de *Júlia*.
Font: Editorials La Magrana (1983) i Bromera (2022).

Júlia Solbes té divuit anys quan arranca el relat. És una de les obreres que treballen a la fàbrica de Josep Romeu. Vesteix tan elegant com pot i aspira a tenir una vida millor. Somnia a ser una senyoreta de bona casa. Viu amb sa mare, Vicenta, en el primer pis del número 13 del carrer Sant Francesc, heretat de la seua àvia Miquela. La mare atén la casa del senyor Leandre, un industrial dedicat al sector de la fundició. És lliurepensadora, curandera,

espiritista i tothom es refereix a ella com a una bruixa perquè, entre d'altres coses, llegeix les mans i fa la *ouija*. Son pare, José Solbes, *Pepet de l'Olla*, era un apassionat del teatre que el practicava al Cercle Catòlic d'Obrers, una societat interclassista de caire catòlic. Va morir al penal d'Alacant després d'haver sigut condemnat per matar l'alcalde Albors durant els fets del *Petrolio* de 1873, quan Júlia tenia cinc anys. El seu promès és Rafelet, un jove tendre i delicat per a qui ella «és la vida». Tots dos dediquen el seu temps lliure a passejar i dir-se amorettes.

En el dia a dia, Júlia està també envoltada de les seues companyes de treball: la *Rulls*, la *Pigada*, la *Pardala*, la *Llomillet*, Glòria, etcètera. Treballen a la fàbrica tèxtil de Josep Romeu, un industrial de quaranta-cinc anys, gros i molt beat, la dona del qual, Cecília, està malalta, enllitada. Romeu pertany al grup d'empresaris que aspiren a fer del món un lloc millor. A diferència d'altres, les condicions laborals dels seus treballadors i treballadores són substancialment millors que en altres fàbriques i s'esforça tant com pot en aconseguir-ho. Diu Romeu a la novel·la: «Jo ho veig diferent: els obrers m'han d'estar agraïts a mi, però jo també he d'estar agraït als obrers. Entre tots, com una família, fem la faena. I cadascú hi posa el que pot o el que sap posar-hi».

Quan mor la senyora Cecília després d'anys de malaltia, Josep Romeu li demana matrimoni a Júlia. Ella haurà d'legir entre l'emoció i la raó, entre l'amor de Rafelet o una vida millor amb Josep Romeu. La seua és una història de renunciés i d'ambicions. Així és que les companyes de treball comencen a cantar-li una cançó burlesca, que com veurem més endavant està basada en una cançó popular alcoiana.

Júlia, pensa bé les coses,
no et deixes a Rafelet
que no hi ha cosa pitjor
que casar-te pels diners.

Josep Romeu és un beato,
la novia espiritista,
encara no s'han casat,
i ja l'ha feta anar a missa.

La primera cita entre Josep Romeu i Júlia fou d'amagat al Cercle Industrial. Va escriure: «Dissabte, però, acceptà una cita. Ell li pregà, amb tot de

cauteles, que el busqués al Cercle Industrial. La farien passar ràpidament i serien discrets». Després de molt pensar, deixa el seu promès, Rafelet, i elegeix casar-se amb l'industrial, Josep Romeu, però abans, per poder-ho fer, haurà de renunciar a la capacitat de ser mare. Un metge amic dels Romeu va conduir l'operació il·legal en què va cremar la seua matriu. Sa mare s'aprofitarà d'aquesta situació tant com podrà, arribant a aconseguir una paga vitalícia per part del seu gendre. Júlia passarà a formar part d'una família en què tots estaran a la seua contra per la seua condició d'obrera. La sogra de Romeu, la senyora Dolors, i els seus fills, Miquel i Josep, li fan el buit. La senyora Dolors increpa en tot moment Júlia dient-li: «Trelladora havies de ser!».

A la novel·la, el pare de Júlia, *Pepet de l'Olla*, és un republicà radical que si bé no estava afiliat a l'AIT sí que va participar en totes les accions reivindicatives dels obrers i les seues paraules eren escoltades. Tot i que tenia diferències polítiques i d'estratègia amb Severino Albarracín, va intervenir en les assemblees que van tenir lloc a la Plaça de Bous i en les reunions amb Albors a l'ajuntament. Júlia anirà descobrint la implicació que va tenir son pare en els fets del *Petrolio*. Tot apunta que els revolucionaris més radicals es van aprofitar d'ell i és per açò que una ombra de foscor recorre la seua participació en els fets. Aquest procés d'obtenció d'informació acompanya també el canvi vital de Júlia. A poc a poc, s'empodera. Pren les regnes de la casa, deixa de lloc la senyora Dolors i obliga els fills de Romeu a canviar d'estil de vida. S'adona també que realment no vol Josep Romeu. Ho fa, primer, quan apareix a la seua vida un amic de la família, Lluís Montllor, i després quan es besa d'amagat amb un desconegut mentre visita la Fira de Barcelona. Mort el marit, ella agafa les regnes per complet de la fàbrica i arriba a reconèixer-li a sa mare: «M'he fet roïna».

La novel·la acaba amb una Júlia que arriba als quaranta anys, després de la mort del seu marit, de la seua mare Vicenta, del seu promès Rafelet i de l'amiga Anna. A casa estant, descobreix en un calaix de la taula de treball del seu marit una carta remesa anys enrere per la seua sogra Dolors al general Velarde, el militar que va entrar a Alcoi amb les tropes d'ocupació una vegada ocorreguts els fets del *Petrolio*. En aquesta li detalla part dels fets que van tenir lloc i acusa quaranta-tres persones. Li remet un llistat en què figura el pare de Júlia en el número dèssset: José Solbes, *Pepet de l'Olla*. Ella havia estat la culpable que son pare hagués estat encausat i empresonat a Alacant

on va morir. Velarde els havia retornat la carta per evitar així implicacions futures de la família. Presa per la ràbia, Júlia ataca la senyora Dolors, regant-li la cara d'oli calent alhora que li crida: «Catòlica havia de ser!».

4. QUI ERA JOSEP ROMEU?

Analitzada la novel·la i alguns dels seus lligams amb la realitat, és necessari ara parar atenció als dos personatges principals d'aquesta història, Josep Romeu i Júlia Solbes, amb motiu de donar a conèixer en qui es va basar l'autora alcoiana a l'hora de crear els personatge en la narració.

Com ja s'ha assenyalat, Josep Romeu és un industrial progressista de quaranta-cinc anys fill de Miquel Romeu. S'encarrega de la gestió de la fàbrica tèxtil que va engegar son pare i té dos fills que no volen ni treballar ni estudiar. La seua dona, Cecília, està malalta i resta al llit. El domicili familiar està en el carrer Sant Antoni número 9, on viu també amb ells la seua sogra, la senyora Dolors.

El personatge de Josep Romeu està inspirat en l'alcoià Miguel Payá Pérez, qui va nèixer el 2 de novembre de 1868 al si d'una família d'industrials i va morir el 26 d'abril de 1928. Va ser una de les personalitats més destacades de l'Alcoi del canvi de segle, molt més d'allò que podem imaginar-nos per la novel·la. Va ser fill de Miguel Payá Pascual i Rosa Pérez Francés, matrimoni que va tenir cinc fills, nissaga d'industrials: Eduardo, Rosa, Francisco, Carlos i el mateix Miguel. La seua figura ha estat estudiada per A. Jordá (1997).

L'ús del nom de Miguel a la família és un fet destacat, ja que des del pare fins als besnets ha estat present en totes les generacions, atenent també que Sant Miquel és el patró de la indústria tèxtil. Son pare havia posat en marxa una indústria tèxtil a la partida de Tossals i Molins, on abans hi havia un molí paperer. Aquesta era una de les zones de major activitat industrial en aquells anys, atès que allí s'ubicaven les fàbriques d'Olcina, Fieltros Miralles, la borrera de Peidro, «La palmera» de Fernández, les de Desiderio Laporta, Antonio Peralta, Anselmo Aracil, Santiago Blanes i les fàbriques «Escaló» i la «Màquina del Cadisenyo», que aigües avall donaven pas a la paperera del Molí d'Albors, propietat de la família de l'alcalde Albors.

Mort el pare, el germans Miguel, Rosa i Eduardo van continuar amb la seua gestió i la van convertir en una de les fàbriques més importants. Es

tracta de Hijos de Miguel Payá, empresa dedicada a la filatura i la fabricació de teixits de llana i cotó, que va donar treball a més de sis-centes persones. La nau tenia quatre altures. Amb tot, la companyia va entrar en crisi quan es van realitzar una sèrie d'operacions d'exportació que no donaren els fruits esperats. Les entitats bancàries van retirar el suport econòmic i va fer fallida. L'esdevenir de la fàbrica va suposar un fort colp per a Miguel Payá a l'àmbit personal, però també econòmic per a la família. L'activitat industrial la van continuar els seus fills sota la raó social, primer, de Miguel Payá Boronat i, després, de Miguel Payá y Compañía. Arribada la Guerra Civil, el 14 de setembre de 1936 va ser incautada i socialitzada pel Sindicat de la Indústria Textil i Fabril. A diferència d'altres casos, a petició dels treballadors, el comitè anarquista va permetre que la família continués treballant a la fàbrica. Amb el pas del temps, va ser Miguel Juan Payá qui es va encarregar de la gestió de la fàbrica fins l'aturada definitiva de la seua activitat.

Miguel Payá Pérez es va casar l'any 1898 amb Consuelo Boronat Sempere, filla de Francisco Boronat, un dels propietaris del molí de paper «Boronat Hermanos», ubicat en la partida El Molinar, i nascuda l'any 1873. El matrimoni va tenir tres fills: Rafael, Carmen i Miguel. Tots tres casarien també amb membres de famílies benestants. El domicili familiar estava al carrer Sant Cristòfol número 5, avui País Valencià, i comptaven amb l'ajuda de Milagros Ranes Garrido, una jove assistenta de 20 anys nascuda a Turballos. Malauradament, la seua dona Consuelo va morir vuit anys després, el 7 de novembre de 1906, a causa d'una dolència cardíaca. Després de dos anys viudo, Miguel Payá va casar en segones núpcies el 7 de juny de 1909 amb Purificación Vilaplana Chinchilla, qui no provenia de família benestant. Era una de les treballadores de la seua fàbrica. En aquell moment, Miguel Payá tenia 40 anys i Purificación Vilaplana en tenia 25.

Miguel Payá Pérez va ser una de les figures més influents del moment. Amb 31 anys va ser elegit president del Cercle Catòlic d'Obrers, càrrec que va ostentar del 27 de març de 1900 fins al 17 de juliol de 1903. Entre els principals èxits de la seua presidència va haver-hi la construcció del Teatre Calderón a finals de 1902 després d'unes gestions ben dificultoses amb el poder eclesiàstic local que no veia amb bons ulls la seua construcció. Payá va haver de negociar directament amb l'arquebisbat de València, on tenia bons contactes, tal i com apunta A. Jordá (1997). Al llarg d'aquest període, va ostentar també el càrrec de president de l'Associació de Sant Jordi entre l'1

de novembre de 1901 i el 19 de gener de 1902. El seu pas per la presidència va ser vist i no vist. Entre els seus projectes hi havia la realització d'un inventari dels béns de l'entitat que va trobar una ferma oposició per part de la Junta de casal. Payá va decidir dimitir del seu càrrec, tot i que anys després va ocupar de nou la presidència de l'ens, en concret entre el 21 de maig de 1920 i el 31 de gener de 1926.

Figura 2. L'industrial i polític Miguel Payá Pérez.
Font: Arxiu Municipal d'Alcoi-Bivia.

Figura 3. Fàbrica Hijos de Miguel Payá a la partida de Tossals i Molins.
Font: Bivia.

Un altre dels càrrecs que va ocupar va ser el d'alcalde d'Alcoi. El va acceptar quan ja estava casat amb Purificación Vilaplana Chinchilla. Ho feu entre l'1 de gener de 1916 i mitjans de juny de 1917, substituint a Francisco Moltó Pascual. La seua elecció va rebre l'aprovació de les faccions conservadores, lliberals i reformistes de l'ajuntament, tot i que la nota discordant la donà Juan Miguel Botella en nom del Partit Radical, qui va criticar l'absolutisme monàrquic representat en la figura de Payá. La seua investidura va comptar amb el suport de l'equip de govern compost per diversos signes polítics i dels quals eren tinentes d'alcalde Enrique García Mataix, Francisco Andrés Gisbert, Rafael Raduán Casamitjana, José Chinchilla Montava, Camilo Terol Pastor i Francisco Matarredona Pascual, així com pels síndics Francisco Molió Molines i José Seva Cabrera. Al pocs dies d'arribar a l'alcaldia, Payá va patir un intent d'assassinat a mans d'Eugenio Colomer Francés.

Va ser el 25 de gener de 1916 a la casa La Bolla, la seu de la Reial Fàbrica de Panys, de la qual també va ser president. Finalment va ser destituït a causa de l'aprovació de l'impost dels inquilins, fet que va suposar que part dels treballadors d'Alcoi perderen les seues cases.

Miguel Payá va ser un home de conviccions fermes, caritatiu com son pare i profundament religiós, qüestions que es van posar de manifest en les caricatures que li van dedicar. Cal destacar com a curiositat que de jove es va dedicar a la vida religiosa poc més d'un any al Desert de les Palmes, a Castelló, i va organitzar els actes del tercer centenari del nomenament de Sant Maure com a patró d'Alcoi. Va fer coincidir l'efemèride amb les Festes de Moros i Cristians en honor a Sant Jordi i va comptar amb l'assistència de Miguel Primo de Rivera i del cardenal Benlloch. Aquests fets, units amb la estreta amistat que el lligava al cardenal, van fer que el Papa Benedicte XV li atorgués el 21 de juny de 1921 el títol pontifici de Marqués de San Jorge. Davant la seua sorpresa, Miguel Payá i Purificación Vilaplana es van desplaçar a Roma amb motiu de rebre aquest reconeixement de mans de la Seua Santedat. Obtenir-lo va ser del gust de Miguel Payá, però en poc temps arribaria l'autorització del seu ús per part d'Alfonso XIII i, amb açò, la carta de pagament. En efecte, el 19 d'abril de 1922 el rei va autoritzar el títol, previ abonament de 32.400 pessetes, al qual se li va afegir la denominació del seu poble: Marqués de San Jorge de Alcoy.

Així mateix, Payá va ocupar altres càrrecs al llarg de la seua trajectòria com són els de vice-cònsol de la República de Panamà a Alcoi, diputat provincial, president de la Cambra de Comerç, delegat del president de la Junta Local de la Creu Roja Espanyola, acadèmic de la Reial Acadèmia Hispano-Americana de Ciències i Arts, conseller del Mont de Pietat i Caixa d'Estalvis, vocal de la Casa de Beneficència, president honorari de la Junta de Festes de Sant Jordi, ducal de la Junta d'Ensenyances Industrials, vocal de l'entitat Somatén del Sector d'Alcoi i conseller de la Constructora Alcoyana SA. També va ser un dels primers en invertir a Benidorm, on va construir un xalet a la zona del poble, ben a prop de l'església, que anys després es convertiria en l'Hotel Planesia. El cardenal Benlloch passava allí algunes setmanes acompanyant la família i quan estava de visita a Alcoi s'allotjava a casa de Payá. La família es va encarregar de construir les escales que encara hui baixen des de la part alta fins a la platja.

La seua mort el 26 d'abril de 1928, a causa d'una malaltia inesperada, va copsar la societat alcoiana i va obrir les portades dels mitjans locals, un d'ells *La Gaceta de Levante*, que li va dedicar la portada. El seu va ser un soterrament multitudinari ple d'afecte per la seua figura. Payá va ser soterrat a la galeria San Severo del cementeri municipal d'Alcoi amb la seua primera dona, Consuelo Boronat.

5. QUI ERA JÚLIA?

El personatge de Júlia està inspirat en Purificación Vilaplana Chinchilla, qui va nàixer el 7 d'agost de 1885 al si d'una família treballadora que va tenir una destacada trajectòria política, especialment en els fets del *Petrolio*. Filla d'Agustín Vilaplana Silvestre i Concepción Chinchilla Montava, va tenir cinc germanes i germans: Concepción, Elvira, Amalia, José i, casualment, Julia. Son pare Agustín es va dedicar al món del treball. «Empleado» era l'ocupació amb què figurava en els distints padrons municipals.

El domicili familiar estava en un barri obrer: El Partidor. En concret, en el carrer Santa Isabel número 15, avui La Sardina, i que després van traslladar a Sant Mateu número 80, d'on sortiria per a casar-se amb Miguel Payá. Tot i que son pare i sa mare havien nascut a Alcoi, l'origen matern de la família estava fora de la ciutat, fet que està carregat d'importància per al cas que ens ocupa. Sa mare, Concepción, va tenir tres germans: Juan, José i Vicente, tots ells teixidors i sabaters d'ofici. L'any 1900 era l'única família d'Alcoi amb el cognom Chinchilla segons el Padró de Veïns. Durant el segle XIX i principis del XX, els treballadors alcoians es movien constantment a dintre de la ciutat, canviant de domicili, però sempre entre els barris obrers. El fet principal és que com a treballadors que eren no tenien la capacitat de comprar un habitatge. Les cases de dos claus acollien les famílies al complet: avis, fills, nets i també altres que compartien habitació tothora. És a dir, les famílies treballadores de fora d'Alcoi van traslladar el seu domicili a la ciutat i pràcticament mai van tornar als seus pobles d'origen. Les llargues jornades de treball, la dificultat per a moure's ja que no tenien vehicles amb què fer-ho i una economia insuficient en els seus pobles van ser les principals raons. Ara bé, la família dels Chinchilla, a més d'anar i vindre a dintre d'Alcoi, també ho va fer entre altres municipis.

Com a mostra, Juan Chinchilla Montava (tio de Purificaci3n) va nàixer a Alcoi. Es va casar amb Catalina Pérez García i va tenir cinc filles, una de les quals va nàixer a Sabadell. El seu germà Vicente havia nascut a València. Va casar amb Julia Reig Carbonell i va tenir tres filles. El tercer germà, José, va nàixer a Alcoi i va casar amb Camila Llácer. El matrimoni va tenir cinc fills, nascuts a Alcoi, La Font de la Figuera i Villena. El motiu d'aquesta mobilitat és que una vegada es van ocupar com a teixidors, van exercir una activitat que els era molt sol·licitada en altres municipis. És ací on el lligam entre la seua història i la novel·la de *Júlia* pren un paper destacat, atès que com s'estableix en el llibre, la família es dedicava a l'espiritisme.

Son tio Juan Chinchilla Montava era el major dels germans. Es va dedicar a l'ofici de teixidor a Alcoi. Va ser lliurepensador, però, sens dubte, allò a destacar és la seua activitat a l'àmbit espiritista. Com s'ha indicat abans, a Alcoi va crear i presidir el Centro La Paz, dedicat a la organització de reunions i actes de caire espiritista i curanderos. Aquesta darrera dedicació el va dur a moure's pel territori i, per aquest motiu, la seua filla Dolores va nàixer a Sabadell. Posteriorment, es va assentar a Villena on va exercir de sabater, va obrir un xicotet negoci i va ser un destacat impulsor del moviment obrer. Com a mostra, una de les cançons que li van dedicar en aquest temps era la següent que recupera Á. Maruenda (2020).

En el quinto un zapatero
que es espiritista a ratos
y proclama al mundo entero
su lema, en tono altanero:
¡Espíritus y zapatos!

Però no tot queda ací. Durant la seua joventut, Juan Chinchilla va ser un reconegut internacionalista a Alcoi. Al febrer de 1873 es va afiliar al sindicat anarquista AIT i, com hem indicat anteriorment, va formar part de la Junta Revolucionària. Va participar en l'assemblea que va tenir lloc el 9 de juliol a la Plaça de Bous i, amb l'acord unànim dels vaguistes, es van dirigir a l'ajuntament per demanar la dimissió del Ple i la seua substitució per una comissió conformada per treballadors. Com ja hem dit, al mateix temps que més de 10.000 obrers feien vaga i s'agrupaven a la plaça, la comissió de què formava part, constituïda per Severino Albarracín, Juan Chinchilla, Tomás Montava, Vicente Santonja, Manuel Moltó, José Bravo, Rafal Abad, Rafael

Sierra i Vicente Fombuena, va accedir al despatx d'Agustín Albors. Com que no va acceptar les seues condicions, la revolució petrolera va començar a prendre els carrers d'Alcoi.

Segons el *Proceso de la insurrección internacionalista de 1873: Indice de cargos*, o siga, la documentació del procés judicial pels fets del *Petrolio*, Juan Chinchilla Montava va ser identificat per Tomás Pujada i Agustín Serra i processat. Va ser l'encausat número 134. Entre els càrrecs de l'acusació figuren els d'haver estat «el jefe de la barricada de Buidaoli donde estuvo atrincherado los días 9 y 10 de julio, donde estuvo en armas» i que «la opinión pública, entre los autores de los hechos que tuvieron lugar en esta ciudad, a Juan Chinchilla y otros citan como jefes de la insurrección». En la seua acta d'acusació figuren també les paraules d'Antonio Cabrera, tinent d'alcalde d'Albors, que confirma «respecto a Juan Chinchilla, la proposición o exigencia que los internacionalistas presentaron sobre las dos de la tarde del 9 al Ayuntamiento para que éste le entregara la jurisdicción a una comisión de ellos, cuyos nombres estaban escritos en el documento en que se expresaba dicha pretensión, el cual se hallaba firmado por el indicado Juan Chinchilla y otros que cita». Finalment, va ser absolt dels càrrecs.

Per altra banda, hi ha un altre lligam familiar entre Purificación Vilaplana Chinchilla i Miguel Payá Pérez que el trobem en la figura de son tio José Chinchilla Montava, que seguiria les passes del seu germà major en diversos aspectes. Després de dedicar-se al treball de teixidor, ho feu també al de sabater, va participar activament en la política alcoiana i va itinerar per diversos municipis, entre altres, La Font de la Figuera i Villena, on van nàixer part dels seus fills.

La seua activitat política es va consolidar arribat el segle xx. Va organitzar mítings republicans en distintes entitats i també en els carrers de la ciutat. Un d'ells va ser el celebrat el 3 de novembre de 1903 a la seu del grup de teatre El Trabajo que estava al Teatre Circo. Cal recordar ací la importància que la corrent espiritista havia tingut a l'àmbit del teatre *amateur* alcoià. En aquests actes es defensava fermament l'abolició de la monarquia, la supressió dels privilegis de l'Església, es demanava la República i s'animava els obrers d'Alcoi a participar-hi.

La seua implicació política va fer que, segons estableix À. Beneito (2014), l'any 1906 fundés juntament amb Juan Miguel Botella l'agrupació *Fraternidad Republicana d'Alcoi*, de què va ser president. Es tracta d'un

grup polític vinculat al partit Unió Republicana de Nicolás Salmerón i Alejandro Lerroux que tenia entre els seus objectius la proclamació de la Segona República. Aquesta militància va fer que Juan Chinchilla es presentés a les eleccions municipals i que, a partir de l'1 de gener de 1916, fos nomenat tinent d'alcalde sota el govern presidit per Miguel Payá.

La relació entre Miguel Payá i Purificación Vilaplana va arrancar quan ella treballava a la seua fàbrica. Era una obrera més entre totes les treballadores. Com que l'industrial era una persona molt reconeguda a l'àmbit local, la notícia del seu enamorament va córrer de pressa pels carrers de la ciutat. El personal de la seua fàbrica cantava en aquell temps una original cançó plena de crítica i sentit de l'humor, en la qual es feia referència, per una banda, al profund sentiment catòlic i cristià d'ell i, per altra, a les arrels espiritistes de la família d'ella. Isabel-Clara Simó la va adaptar i incloure entre el cançoner que apareix a *Júlia*. J. Tormo Colomina (2008, 185) recull l'original de la cançó en el seu llibre *El llenguatge tèxtil alcoià*.

Cançó original popular

Miquel Payá és un beato,
la dona una espiritista,
i encara no s'han casat,
ja l'ha feta anar a missa.

Adaptació per a la novel·la Júlia

Josep Romeu és un beato,
la novia espiritista,
encara no s'han casat,
i ja l'ha feta anar a missa.

Va ser Miguel Payá qui li proposà matrimoni a Purificación Vilaplana i, per interès, o no, tots dos es van casar el 7 de juny de 1909, quan ell tenia 40 anys i ella 25. Malgrat la seua joventut, no tingueren fills. La veu va córrer amb força pels carrers: ella s'havia hagut d'esterilitzar per accedir al matrimoni. El domicili familiar va continuar en el número 5 del carrer Sant Cristòfol, on residien el matrimoni i els fills d'ell: Rafael, Carmen i Miguel. A més, comptaven amb l'ajuda de dos assistents de la família: Francisca Belda, de 22 anys i natural de Bocairent, i Carmen Serra, de 16 anys i nascuda a Ibi.

El canvi de vida que va experimentar Purificación Vilaplana va ser sens dubte poderós. Com que era una dona intel·ligent, però que no sabia llegir ni escriure, va començar a rebre classes de la mà d'una professora particular abans de casar-se. Ràpidament es va convertir en tota una senyora que feia front a les crítiques que rebia des d'altres famílies benestants amb molta dignitat. Era una dona feta a si mateixa i ningú ho va poder negar. Vitalista,

educada, senzilla i discreta en tot moment, estigué sempre al capdavant de la família i finalment va ser volguda i respectada per tothom. Els nets de Miguel Payá es referien a ella, amb molta estima, com a «Mama Pura», així com ho feien amb la resta d'avis i àvies. Ella i Miguel Payá van conformar un matrimoni ben entès que es va estimar sempre.

Figura 4. Purificación Vilaplana (centre) amb el seu marit Miguel Payá (de peu), el fill d'aquest, Miguel Payá Boronat, el seu gendre Joaquín Petit Aura i un amic retor.
Font: Arxiu personal de Miquel Payá Catalá.

Figura 5. En el centre, Purificación Vilaplana i Miguel Payá a Benidorm, amb Rafael Payá, Carmen Payá, Joaquín Petit, María Catalá, els seus primers nets i altres amics
Font: Arxiu personal de Miquel Payá Catalá.

Malgrat el tancament de l'empresa i la posterior mort de Miguel Payá l'any 1928, la família va continuar vivint en la casa que havien construït en el carrer Sant Josep número 24. Purificación va seguir amb ells. Van aconseguir superar la situació que travessaven i van posar en marxa de nou l'activitat empresarial en la mateixa ubicació. Per a açò, van tenir l'ajuda d'alguns empresaris alcoians. En el seu domicili del carrer Sant Josep van domiciliar la raó social de la nova empresa. Purificación va seguir vinculada amb la nova iniciativa empresarial, de la qual rebia la renda mensual pel que li corresponia. Durant tots aquest anys, les pinsadores i repassadores que havien compartit amb ella temps de treball a la fàbrica quan era una obrera més no van deixar mai de recordar-la amb molta estima.

Els anys van passar, la família va deixar la casa del carrer Sant Josep i cadascú en va buscar una de pròpia. Purificación Vilaplana va traslladar el seu domicili primer al carrer Mestre Jordà i després al segon pis del número 3 de la Placeta del Fossar, just damunt de la impremta de la família Botella, amb qui continuava mantenint vincles d'amistat, curiosament la branca política que més es va oposar al seu marit com a alcalde. En el tercer pis vivia la seua germana Amàlia amb la seua neboda Amalín. La relació amb la família Payá va continuar ferma. Com a mostra, les visites dels fills i nets de Payá

al seu domicili en la Placeta del Fossar eren constants. La consideraven la seua àvia. Com que li agradava cosir, els regalava tothora bufandes i guants que ella mateixa feia, i Jesusets de Praga. A més, va nomenar a José Boronat Llácer, germanastre de Consuelo Boronat, com a marmessor. I tal i com es pot observar en la seua esquela, els fills de Miguel Payá apareixen com a propis quan s'estableix: «Hijos Rafael, Carmen y Miguel Payá Boronat; hijos políticos; hermanos políticos, nietos, bisnietos».

Purificación Vilaplana Chinchilla mai es va tornar a casar. Malauradament, va morir el 15 de juny de 1963 als 78 anys al seu domicili després d'haver patit una dolència greu. Va ser soterrada amb la seua germana Concepción a la galeria San Fabián del cementeri municipal d'Alcoi per decisió pròpia.

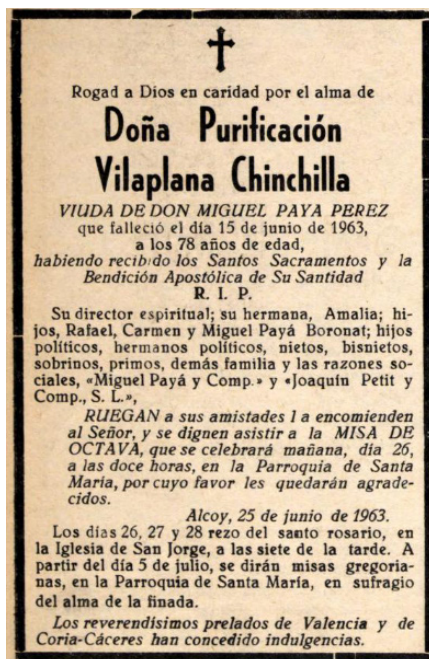
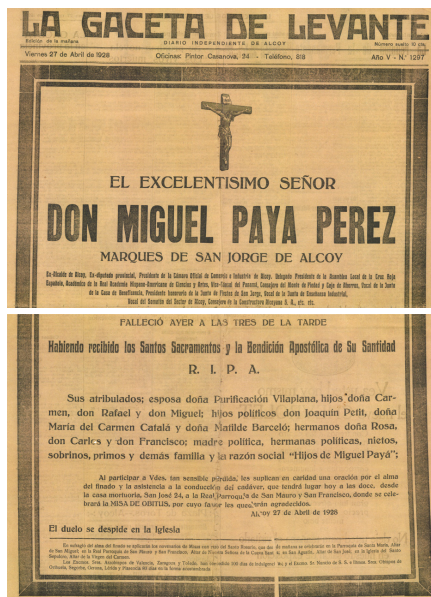

Figura 6. Esqueles publicades en La Gaceta de Levante, el 27 d'abril de 1928, i en el periòdic Ciudad, el 25 de juny de 1963.

Font: Arxiu Municipal d'Alcoi-Bivia.

6. CONCLUSIÓ

A tall de conclusió és necessari destacar que les fonts històriques i orals de què disposen els autors són clau a l'hora de fonamentar i construir un argument novel·lístic que permeta desenvolupar una història de ficció ben construïda. Un exemple clar el trobem en *Júlia*, la primera novel·la d'Isabel-Clara Simó. L'autora alcoiana va recórrer a les investigacions històriques d'autors com A. Revert (1975) i F. Engels (1873) després de conèixer de la veu dels seus pares la història d'una treballadora que es va casar amb l'amo de la fàbrica i que per a poder-ho fer va haver d'acceptar esterilitzar-se. Tot i que l'autora es pren algunes llicències literàries a l'hora de narrar els esdeveniments polítics ocorreguts, la revolució internacionalista d'Alcoi del 1873, són la base amb què va construir la narració.

Tot i que segurament Simó desconeixia en detall la trajectòria personal i familiar de Purificación Vilaplana Chinchilla i Miguel Payá Pérez, ambdós van inspirar els personatges de Júlia i Josep Romeu a la novel·la, ja que representaven els dos mons oposats que volia retratar. D'una banda, la classe treballadora, majoritàriament anarquista i revolucionària, que tenien en el lliurepensament i les pràctiques espiritistes, naturistes i curanderes part dels seus fonaments. D'altra, la classe benestant, que era la propietària de les fàbriques i dels mitjans de producció, on l'estatus importava i els lligams familiars entre els industrials es van mantenir durant dècades.

BIBLIOGRAFIA

- BENEITO, À. (2014): *Evaristo Botella o la justícia dels vencedors*. Ajuntament d'Alcoi.
- CERDÀ, M. (1980): *Lucha de clases e industrialización*. Almadín.
- COLOMA, R. (1959): *La revolución internacionalista alcoyana de 1873*. Institut d'Estudis Alacantins.
- ENGELS, F. (1976): Los bakuninistas en acción. Memoria sobre el levantamiento en España en el verano de 1873, en *Anarquistas de ayer y hoy* (pp. 84-118). Roca. Text original de 1873.

- FERNÁNDEZ, D. (2019): El levantamiento obrero más importante del siglo XIX, en *XIV Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea* (pp. 67-80). Universitat d'Alacant.
- FERNÁNDEZ, D. (2020): La utopia en el banquillo de los acusados: el Supremo sentenció en 1878 la legitimidad de la AIT, en *Disjuntiva* (pp. 66-86). Universitat d'Alacant.
- FERNÁNDEZ, D. (2021): La infàmia d'Alcoi, en <https://serhistorico.net/2021/03/14/la-infamia-dalcoi-de-1873-diego-l-fernandez/> (Data de consulta: 15/01/2023).
- FUSTER, J. (1971): *Obres completes III*. Ed. 62.
- GRAU, J. (2022): El evangelio del obrero. Anarquismo y espiritismo en Alcoy, en <https://alacantobrera.com/2022/06/08/el-evangelio-del-obrero-anarquismo-y-espiritismo-en-alcoy/> (Data de consulta: 15/01/2023).
- JORDÁ, A. (1997): El Marqués de San Jorge de Alcoy, en *Revista de festes* (pp. 123-125). Associació de Sant Jordi.
- LIDA, C. (1972): *Anarquismo y revolución en la España del XIX*. Siglo XXI.
- MARSELAU, N. (2005): *El evangelio del obrero*. El Sembrador. Text original de 1872.
- MARUENDA, Á. (2020): Zapateros: el primer sindicalismo en el Medio Vinalopó, en <https://alacantobrera.com/2010/08/23/la-racional-i-visiones-societarias/> (Data de consulta: 29/12/2022).
- NETTLAU, M. (1969): *La Première Internationale en Espagne*. Renée Lambert.
- ORTEGA, R. (1873): *La insurrección federal en 1873*. Murcia i Martí.
- REVERT, A. (1975): *Agustín Albors, entre la libertad y el orden*. Monte de Piedad.
- SIMÓ, I-C. (2003): *Júlia*. Bromera.
- TORMO COLOMINA, J. (2008): *El llenguatge tèxtil alcoià: la influència de la indústria tèxtil en la parla, la toponímia i la cançó popular alcoiana*. Aitana Ideas.
- TORMO SANTONJA, J. (2020): *Isabel-Clara Simó. Una veu lliure i compromesa*. Ara Llibres.
- TORMO SANTONJA, J. (2021): *L'Alcoi d'Isabel-Clara Simó*. Ajuntament d'Alcoi.

JORDI TORMO I SANTONJA

ARXIUS

Arxiu personal de Miquel Payá Catalá.

Arxiu Municipal d'Alcoi.

Bivia: Memòria digital d'Alcoi.

Registre Civil d'Alcoi.